

Josef Heřman Agapit Gallaš

*Valaši v kraji
Přerovském,*

*praví Arkádové moravští,
jejich posvátné hory,
obyčejové a národní písně*

*Muzeum Novojičinska
Muzejní a vlastivědná společnost ve Frenštátě pod Radhoštěm
2005*

Valaši
v kraji Přerovském,
praví Arkádové moravští,
jejich posvatné hory, obyčejové
a národní písně.

Vlastenská brázva znamkovaná
od
Jozefa Heřm. Agapita Gallaše,
skladatele Múze moravské.

Vedle košára jest jiná, menší, též z proutí upletená ohrada, kteráž **honaníca** sluje a k dojení ovec tím způsobem slouží, že se jedna po druhé přes díru, kteráž **strunga** sluje, vpouští.

Krdel jest stádo ovec od dvou i více set.

O věcech v kolíbě se nacházejících.

Podešár, tak sluje tlustý trám, jichž se dvě v kolíbě pod střechou na stranách závažně položených nacházejí, na nichž Valaši své mísky a hrnce skládávají.

Komorník aneb **komorka** jest z desek stlučená, dverkama opatřená polica, v nížto se bryza schovává.

Kunchar jest pevné bukové dřevo, dlouhým a silným samorůstlým ramenem opatřené, a při stěně tím způsobem připravené a upevněné, že se do pul kola točiti nechá, na jehožto rameně kotel, v němž se žinčica vaří, nad ohněm zavěšený visí.

Geleta jest dřevěná nádoba, do níž se mléko neb žinčica slévá.

Butýra neb **putyra**. I toto slovo jest z řečiny pošlé a znamená nádobu dřevěnou, v níž se sražené mléko neb ovčí tvaroh do hromady hněte a stlačí.

Masnice jest vůbec známá nádoba, v kteréž se ale zde ne smetana, nýbrž **bruda** stlouká.

Čerpák jest z tvrdého dřeva vydlabaný korbek, z nějž se na salaši žinčice neb mléko pijává.

Velký železný kotel k vaření žinčice, jenž na kuncharu zavěšen bývá.

Pancíř jest z tenkých železných řetázků utočený věchet, jenžto se při mytí kotle užívá a jím drhne, odkudž potom kotel velmi skvělý vyhlíží; neb bača, chce-li ctí a vážnosti dojíti a svou žinčicu s užitkem odbýti, musí se zvláštní čistotě vynasáziti, což on také k svému prospěchu nikoli nezanedbává. Pročež také všechny nádoby v kolíbě, jak hrotky, tak korbele, dřevěné mísky, talíře, lžice, cedílka a plachty velmi čisté se nachází.

O prácech, jenž se na salaši konají.

Hned po svatém Duchu stává se oddělení jehňátek od svých matek, kteréžto ženou se na salaš, jehňátka pak doma v dědině zůstávají a slušnou pro ně pas-tvou opatřené bývají. Krávy vyhánějí se dřívěji na salaš, totižto na den svatého Stanislava.

Vrchář, to jest vlastník, jemuž ovce i salaš náleží, pronajímá oboje bačovi, kterýž mu místo záplaty jistou váhu brynze podle smluvy odváděti musí.

Bača znamená tolí jako šafář na salaši, kterýž sobě na svoje vlastní outraty tolí ovčáků, jakž jich potřebuje, chovati musí. A títo ovčáci slují zde po staroslavsku **valaši**. Odkud to slovo pošlo, pravil mi Jakub Matyzek, muž důvtipný – jenž sám v své mladosti několik let na salaši ovce pásaval a jemuž celou takměř touto vědomost v poděkování mám – domníval se a pravil, že by od onoho pastýřům obyčejného válení se na mechu neb drnu bylo vzniklo, což také mnoho pravdozdejnosti má. Počet takových valachů vztahuje se na počet ovcí, jež bača od vrcháře do pronajmu přijal; čtyři, pět aneb více, jimž ten nejstarší a nejzkušenější za říditele ustanoven jest a kterýž **hoňák** sluje.

Vrchař přichází z počátku každý týhoden k dojení na salaš k vyšetřování, jak mnoho mléka každá ovce dává, z čehož usuzuje bačovi, jak mnoho brynze od jedné každé ovce na podzim odváděti má, ku příkladu osm, devět i deset funtů. Co ale více nad to nadbývá, to bačovi za jeho práci náleží. Je-li rok dobrý, že ovce hojnost trávy a veselé povětří k pasení mají, tak pro něj dva i tři centnéře, zavdy i více, nadbývají. Když ale chybný rok jest, tak bača vrchářovi ze svého doplatiti musí. Jest mu ale dovoleno, že pro osobu svou 5 i 10 svých vlastních kozí na salaši chovati může.

Valaši vstávají skoro ráno k dojení ovec, ku kteréžto práci jedna po druhé přes strungu do honanice se vpouští. Po dojení následuje snídání, kteréžto buďto v kusy ovesného pagáče, aneb několik zemských slaných jablk pozustává. Obyčejně dostává také každý valach k svému pagáči kus ovčího tvarohu a čerpák večerejší žinčice, kterýžto obměkčující nápoj k jejich tvrdému pokrmu velmi jest příslušný a k zachování zdraví prospěšný. Odkudž také valaši na svých salaších velmi zdraví vyhlížejí a čerstvě jak srnci po horách běhají a skáčí. Pak ženou ovce na pastvu, jichž někdy čtyry sta i více bývalo; kterýžto počet od roku k roku se zmenšuje, protože se vrchaři víc na chování dobytka kravského, kterýž jim hojnější užitek nežli ovčí nese, zakládají. A z té příčiny zmohli se kravští salašové tak velice, že na Karlovicích a na Solánci vrchaři 50 – 60, až do 80 kusů kráv na svých salaších chovají a zejskané od nich máslo do Vídně s velkým užitekem zavážejí.

V tom času, když valaši s ovcemi na pastvu odešli, bača nadojené mléko v kolíbě syryštém podpouští a pak čistou plachtou, aby se tím spíše sraziti a zsednouti mohlo, přikrývá, což se obyčejně v dobré půl hodině stává. Na což hned povstálý odtud tvaroh tak dlouho v butýře do hromady rukama hněte, až z něho hruda sejra povstala, který se v jazyku valaském brynza jmenuje. Pak vyjmouc ji z butýry, hněte ji ještě jednou na desce tak dlouho, až z ní podlouhavá čtverhraná hruda povstala. A to jest tá nejvýbornější brynze, z kteréž bača vrchářovi smlouvenou část odváděti musí.

Tá z prvního strojení pozustalá sladká syrovátka sluje **žinčica**, kteráž se potom na kotle vaří. Při kterémžto vaření vypejvá navrch máselná masnota, kteráž se **bruda** jmenuje, a kterouž bača velkou dřevěnou lžicí sbírá, z nížto se potom ovčí máslo, rovně tak jako kravské ze smetany, v masnici stlouká, a toto máslo náleží bačovi.

Mimo brudy vypejvá ještě navrch něco z tvarohu, kterýž valachům **rak** sluje a hoňákovi za vlastnost náleží.

Po této skončené práci, jsou-li nějací hosti aneb churaví lidé, jimž píti žinčice od lékařů nařízeno bylo, tak se každému jeden čerpák hned z kotla teplé podává, a síce přichozím hostům a chudým zadarmo, možní ale lidé, jenž ji zde za lékařství pijí, platí něco málo bačovi za ni. Mnohým také, jenž pro slabost na salaš přijíti nemohou, donášá se od valachů do blízkého města neb vesnice. Ano lonského roku donášel ji valach každodenně ráno jisté zdejší paní z hostýnského salaše za jeden zlatý W. W. přes dvě míle cesty až do Hranic, aniž pak kdy sobě postěžoval, že by mu taková cesta v tom nejmenším obtížná byla.

Jak věrně hosti čerstvou žinčicí obsloužení byli, tak bača vezma roh k troubení vyjde ven z kolíby a obrátě se onam, kdež valaši pasou, zatroubí na něm tak silno, že jeho zvuk až na půl míle slyšeti možná. Což jak věrně valaši zaslechli, ženou ochotně stáda svá domů k dojení, po kteréžto skončené práci obědvají. A co, milý Bože, mívají oni chudí pastuškové k obědu za krmi? Opět kus suchého, ovčím máslem maštěného ovesného pagáče a malou mísku urdou maštěných kobzolů. Zřídka, a to síce jen v sváteční dni, že se jim něco pohanské neb prosné kaše, kterouž bača v městě koupiti nechá, na stůl dostane. Je-li polévka hubová s pohanskou kaší, i tá pokládá se za něco skvostného. Ranní žinčice slouží za nápoj.

Po obědě odpočívají asi půl hodiny buďto v kolíbě aneb venku na drnu, a pak ženou zase stáda svá na pastvu, kdež až do večera zustávají. Pak na hlas bačův domů se navracejí, ovce dojí a po skončené práci večerejí. Na pastvě, ač valaši slují, přece s povalováním se času svého netráví, nýbrž nějakou užitečnou práci se obírají, totižto buďto jahody, maliny, huby, kmín, jalovec na borovičku¹⁾ sbírají, aneb při dudách křepčí a v šermířství s obuchy se cvičí, v čemž až ku podivu velikou schopnost zjevují; zvláště pak v skocích, kdežto u nich toto přísloví „Juro, preskoč, byť by i pres bidlo bylo!“ při takových šermířských kratochvílích vzniklo. Konává se ale táto šermířská hra při hudbě dudů a píšťalí, kdežto hercové podle taktu obuchy do vzduchu švihají a zavdy jeden přes druhého přeskočí a v skoku svém kozelka převrátí, to jest valaský kotrbelec udělá.

Po večeri ubírají se valaši v kolíbě na odpočívání; kdežto jejich postel buďto ze slámy aneb trochu suchého mechu pozustává, na němž lehkou přikrytí hacukou lahodněji než kníže na labutím pění spí a ráno opět, když bača „Vstávaj chaso!“ zavolá, ochotně z pelechů svého poskočí a k dojení ovec se bere. A toto jsou každodenní obyčejové a práce na ovčím salaši, kdež podle régule žádná osoba ženská, jako naproti na kravském žádná osoba mužská trpěná nebývá. Šafářka aneb hospodyně na kravském salaši sluje bačenka a její dívky a pastýřky valašky; jejichžto práce od obyčejných domácích rozdílné nejsou. Krávy se třikrát dojí, máslo pak každodenně jednou stlouká a vrchářovi v jisté váze odvádí. Co se ale

¹⁾ Jest způsob jalovcové kořalky, kterou i do měst na prodej zaslávají.

živnosti tkne, tá onéno na ovčím salaši docela jest podobná, jenže se zde místo žinčice podmáslí pije. Nicméně ale přece nevyhlížejí naše valašky při tomto nápoji a sprosté stravě bledé v tváři, tak jakžto mnohé zpanštilé městské slečny, tak jak by je podmáslím obličil, vyhlížívají, nýbrž červené jak ruže a jejich líčka čisté, bubolaté jako jablečka.

Co se stroje obojího pohlaví a jiných obyčejů valaských tkne, o tom na svém místě uslyšíme.

A to jest způsob valaského živobytí a hospodářství, kterýž se všudy na salaších v stejném pořádku zachovává.

Tací ale salašové nejsou všudy, kdež valaši svá sídla mají, k nálezení, nýbrž jen na takových horách, na nichž se velmi obšírní palouci, vysoké a něco plané pastvíška náležejí, kteráž od vesnic vzdálená jsou tak, že by dobytek odtud slušným časem domů se navrátiti nemohl. Pročež také celé leto od svatého Ducha počna až do sv. Václava na nich ven zustává. Jsou pak následující nám povědomí, totižto: oni na horách Vsetínských v kraji Hradištském mezi velkými lesy ležící, kdež se jich v počtu 24 nachází; v kraji pak Přerovském na Karlovicích, na Solánci, na Hostýně a na Radošti, kteřížto poslední jsou nejznámější a nejznamenitější, pročež taky od hostů a churáků nejvíce navštěvovaní bývají. Slušná tedy věc bude, abychom tuto v přiběžích vyhlášenou horu, jenž našich moravských Arkádů pravý jest Olympus, jakož i hostýnskou něco pozorlivějším okem ohlédli, a co se na nich kdysi před časy pamětihodného přihodilo, zkrátka připomenuli.

Opis Radoště a jeho salašů.

Radošť jest velmi vysoká, ku Karpátům náležející hora, jenž v kraji Přerovského straně východní mezi Hochvaldem – kdysi velmi pevnou, nyní v zříceninách ležící rytířskou tvrzí – pak mezi Frankštátem a Rožnovem, dvěma malými valaskými městečky, z nichž toto na západ, ono pak v straně půlnoční a Hochvald na východ leží, má svou polohu.

Její přirozená způsobá jest podlouhavo obloučná, a od poledne k půlnoci protažená a třemi zvláštními vrchy přičepená; z nichž ten nejnižší, v straně polední ležící a černým lesem přikrytý Starý Radošť sluje. Prostřední jest něco vyšší než tento, již ale pololysý, neb na něm ledvá jen některé nízké křoviny a chrastí rostou, a tento sluje Kněhyňa. Třetí pak nejvyšší, docela lysý a skalnatým čelem svým, kdež nejpříčnější, k půlnoční straně obrácený jest, ten tak od valachů nazvaný Vysoký Radošť, jenž se mezi moravskými vrchy za nejvyšší býti pokládá a skutečně také jest, čítá v své zemoměrné zvejšce od površku mořského až k jeho skalnaté lysině 671 sáhů, a tak tedy vyšší jest o 86 sáhů nežli onen oheňšopka Vesuvius blíž města Neapolis ve Vlaších ležící. Tento vrch, jakož i Kněhyň, jsou velmi hustým plíčníkem (Lichen islandicum) začepení. Strana půlnoční neb čelo téhož obra jest velmi nepřístupný pro velikou příkrost vysokých skal, v jejichžto dírách a rozsedlinách nesčíslné množství kavek, havranů, luňáků, skalních sov a

kaní hejří, ano i orli mívají zde zavdy svá hnízda. V stranu ale východní a západní nechá se dosti povolně na něj vystupovati, a kdož se na jeho vrch vzhůru dostal, ten bývá za tu k tomu vynaloženou obtížnost velmi výborně odměněn, neb předústojný výhled otvírá se mu zdetky na všechny strany. Jeho neznámou sobě rozkoší opojené oko loudá se vůkoli nevědouc, na které náměti téhož pod jeho nohama rozloženého nádherného obrazu přírody poodpočinouti má. Vpravo i vlevo namítá se mu veliké množství kouzelně rozložených pahorků, lesnatých vrchů, ourodných oudolí, přes něž se veliké množství potůčků a potoků haduje. K půlnoci leží před ním nesmírná, do vzdálí rozprostřená, polemi, vesnicemi a městy posetá rovina, kteráž se daleko do Slezska vztahuje.

Ostré oko může prý při jasném povětří – jakž jsem to od mnohých slyšel – i Vratislavu viděti, což ale ručiti nechci; o tom ale pochybovati nechci, že ji ozbrojeným okem viděti možná. Než ale Ratibor i svobodnému oku zřetelně jest patrný. Obrátě se k straně polední, uzří před sebou ve vzdálí pnoucí se k obloze karpátské hory. Nejkrásnější ale a nejdůstojnější divadlo působí zde, zvláště pak na nejdelším letním dni, vycházející slunce; neb o mnoho větší vypadá zde jeho ohnivá, nahoru vystupující koule. Pročež také mnoho zkoumatelů přírody schází se zde na onom dni k popatření toho předústojného divadla. O mnoho důstojnější ještě jest jeho západ, po němž nový, na tomž dni čarebný následuje výjev; nesčíslné totižto množství těch tak nazvaných svatojánských ohýnků, starožitný, z pohanstva zděděný obyčej, kdežto naši v modlářských temnostech tápající předkové bohu Makošovi (San) ku počtě oheň na tomž dni večerním časem zažihali a svůj dobytek přes něj skákati, nechávali domnívaje se, že tím způsobem jsouce posvěcen, očarován býti nemůže. Naši Valaši nevěří síce nic na Makoša, o to ale více na kouzly a čáry, k jejichžto zapuzení tyto svatojánské ohně velmi mocné býti se domnívají. Proti kteréžto pověře ačkoliv horliví duchovní velmi ostře z kazatelnice jednájí a lají, však nicméně přece až dosavád málo aneb nic vyříditi mohli.

Celý površek tohoto tříhlavatého obra kryje osmnáctero mezi šestnácté potoky, jenž z něho vůkol vytékají, rozložených salašů, a síce na straně východní k panství hochvaldskému náležející: 1. Suchý Radošť; 2. Miaši; 3. Okrouhlý; 4. Mořici; 5. Mezůrka; 6. Stolová; 7. Kněžina; 8. Kněhyňa a 9. Blata nazvaní. Na straně západní k rožnovskému panství náležející: 1. Černá hora; 2. Hájovský, fojtovi hájovskému náležející; 3. Vojkův; 4. Mořici; 5. Kněžina; 6. Kršlany; 7. Malinový; 8. Bukovina; 9. Kníhyna; 10. u Blata.

Potokové na straně hochvaldské: 1. Lubin, ze všech největší, jenž sedm ostatních s množstvím malých potůčků do sebe přijímá, totižto: 2. Škaredý, 3. Široká; 4. Lomná; 5. Bystrý; 6. Černý; 7. Mezerský; 8. Blatný, s kterýmiž přes háje a pola v potočném běhu k objímání své starší sestry řeky, totižto Odry chvátá, kteráž je do svého lůna přijavši Baltickému moři donáší. Na straně rožnovské tekou následující: 1. Bečva, kteráž ze všech největší, nejprudší a na rybách, zvláště pak na pstruzích, velmi bohatá bývala a snád ještě až dosavád jest; 2. Kobylský; 3. Malá Kníhnička; 4. Velká Kníhyně; 5. Havránkový; 6. Bačov; 7. Dolní

Rozpytří; 8. Luňský potůček; jež všechny spolu i s množstvím jiných malých potůčků Bečva do sebe přijímá a spojivši se pod městem Mezříčem s druhým potokem téhož jména, jenž v horách Vsetínských svůj původ má, haduje se důstojně přes dvoje obšírné oudolí až k městu Přerovu; odtud pak do Moravy padá, kteráž potom do Dunaje vpádaje, valaské desky až do moře Černého na svém hřbetě ne-se.

Ve všech těchto potocích bývala ještě v druhé polovici minulého století veliká hojnost těch nejskvostnějších ryb a velikých raků; v Bečvě pod Radoštěm chycení byli lososové (Lachsforellen) od osmi [do] desíti funtů; v Tepličném oudolí blíž Hranic sumci, a drahotouští rybáři měli prý těž to štěstí, touž v našich vodách velmi vzácnou rybu uloviti – což ale, jak dalece pravda jest, určití nechci. Že ale títo rybáři obchod s rybami svého lovu do Holomouce až dosavad ještě vedou, jest vubec dobře známo.

Ono množství potoků, jenž se vůkoli Radoště proudějí, uvédlo některé zkoumatele přírody, že táto hora pupek jest aneb prostředek celé Evropy, poněvadž svá zřídla na všechny čtyry strany vylévá.

Vnitř jest táto oberská hora plná jeskyní a bludištných průchodů, z nichž prý se některé, jakž mi jistý J. Matyzek, bývalý učitel ve vsi Juřince, kterýž ji s tovaryštvem dvanácti s pochodněmi a loučmi dobře opatřených valachů v nádeji nálezu drahých kovů prolezl, vykládal, snád i na pár mílí vztahují. Běda prý tomu, kdož by se do nich bez Ariadní niti a sám jediný vpustiti osmělil, ten by zajisté božího světla na tomto světě neviděl a snád od pouhé hrůze umřiti musel. Nicméně ale přece mělo prý se před několika sty lety přihoditi, že jeden chlapec valaský, jenž tam svévolně od svého strejce spuštěn a nemilosrdně opuštěn byl, božskou prozřetelností zachován a šťastně odtud vyveden byl. A síce dle okolních sousedů povídky následujícím způsobem.

Před několika stolety – jakž veš praveno – vynacházel se ve vsi, jenž Dolní Bečva sluje, jistý chudobný Valach, jenž několik dítek a jedinou krávu k jich vyživení měl. Nicméně ale přece ještě jednoho opuštěného sirotečka, asi tříletého chlapce po svém zemřelém bratru, do svého příbytku přijal a všechnu otcovskou lásku jemu prokazoval. Za kteroužto ale chlapec, jenž Michálek sloul, strejci svému Ivanovi den ode dne vděčněji se odměniti snažil a každou jemu poroučenou práci s velikou pilností odbýval. Žádné z jeho vlastních dítek neproukazovalo mu té srdečné lásky jako on; pročez také i Ivan měl jej velice rád a svěřil mu k pasení svou jedinou kravičku, kteráž také vždycky s plným vemenem domů přicházela a k vyživení této chudobné čeledi víc nežli kdy prve sloužila; neb dobrotivý Bůh, maje zalíbení nad milosrdenstvím Ivanovým a vděčnou láskou bohabojného chovance, žehnal patrně jeho malé hospodářství, že její mléko, sejr a máslo k dostatečnému vyživení celého domu sloužilo. Přihodilo se ale, že po několika letech náramná drahota v celém kraji, zvláště pak v končině valaské, povstala, takže tento chudobný vesník ledvá toli ovesného chleba měl, aby své vlastní dítky od hladu uhájiti mohl. Když pak ani ty malé skyvečky téhož černého chleba nestáčely, tak jej trpká nouze k tomu přinutila, že i svou jedinou kravičku, pravou

kojnou matičku¹⁾ celé své čeledě prodati musel, aby jen dítky své od hladové smrti vyprostil. Což když se stalo, počal Michálek, jenž ji až dosavad s velkou opatrností pásával, jakožto zbytečný a neužitečný oud v čeledi své pokládati. „Což mám s tím chlapcem,“ myslil sám u sebe, patře naň mrzutým okem, „jenž nyní žádného užitečného zaneprázdnění nemá, počítí? Zahnal bych jej pryč; kdož jej v tomto bídném času do služby přijme? A já, ubohý špiterák, kdež mám pro něj chleba vzíti, abych jej vyživiti mohl, když mi na něm již i pro mé vlastní dítky nedostáčí? Mám-liž jej živiti a jedno neb druhé mých vlastních dítek hladem zemřiti nechati?“ Při tom takovém truchlivém přemejšlení vnukl mu onen pekelný duch, o němž náš milý Spasitel praví, že vražedník byl hned na počátku, tuto ukrutnou myšlenku, aby jej na Radošt zavědl, a v onom skalnatém bludišti opustil a svému osudu, což by s ním učiniti chtěl, zanechal. „Tak aspoň nevidím toho dobrého jinoška hladem umíratí, což by mi také velmi bolestné přicházelo, protože mně až dosavad věrně sloužil a vroucně miloval.“ Zapomněl na to, co nás svaté náboženství učí, že Bůh tam, kdež největší jest potřeba, svou pomocí, pokudž se mu důvěřujeme, nejbližší bývá. Než ale onen vrah lidské lásky popudil ho k tomu, že skutečně onoho nevinného chlapečka na oné strašné místo pod zástěrou hledání tam zlatého kovu, jímž by sobě v tak velké nouzi a bídě pomoci mohli, zavedl, a strče mu do zajdáku nějakou částičku ovesného pagáče a nechaje mu otýpečku bukových draček, v onom bludišti samého zanechal a nelítostivě opustil. Než ale prozřetelnost božská bděla nad ním a vyvedla jej šťastně po mnohém bloudění v oných strašlivých jeskyňách, kdež jsa již blízko jedné skalnaté rozsedliny, skrz kterouž něco světla do onoho bludiště vpádalo, zavadil nenadále na jakýs střežyl, kterýž se ulomiv ještě s jiným menším, k nohám jeho upadl. I znamenal při onom jakžkoliv slabém světle, že se obá tí zlomci velmi krásně blyští; pročez pozdvíhl jich z půdy a do svého zajdáka strčil. Na což také brzy v jednom lese ven na světlo vyšel. První, na což poodechna sobě pomyslí, bylo, aby všemohoucímu Bohu a blahoslavené Panně Marii, již se v svém hrozném nebezpečení do ochrany poroučel, slušně poděkoval. I padna hnedka na svá kolena, počal se s velikou vroucností modliti, prose Boha, aby mu v jeho sirobě a opuštěnosti otcem, ona pak matkou býti ráčila. Po vykonané modlitbě usedl pod jedním věkovým dubem na měkém mechu a spolehna se trochu na jeho koření, lahodně zdřímnul. Než ale jeho hladový žaloudek nepřál mu dlouhého spaní, nýbrž zbudil ho žádaje, aby ho nějakou pokrmečkou odbyl. Ale kdež ji, chudáček, vzíti měl; neb onen drobeček pagáče, kterýž mu strejce do zajdáka spolu i se svým krivákem byl strčil, strávil již dřívěji, nežli na Radošt došel. Pročez ohlédal se vůkolí, zdá-liž by něco borůvek neb nějakého jiného lesního ovoce nenalezl. Než ale málo, velmi málo nalezl, čím by ho byl ukojiti mohl. Pročez jsa již velmi zemdlený, uřezal sobě hůlečku, a pak poručiv se ochraně boží, kráčel svou cestou dáleji přes les, až konečně k jednomu rytířskému hradu před samým večerem se dostal. I vejdoc do něho, požádal od služebníka, jež na zámeckém prostranství ušel, o drobet chle-

¹⁾ Naši sedláci mají to přísloví o koni a krávě v ohledu jejich domácího užitku – „koníček tatíček, kravička matička“ – říkají.

ba, kterýž mu také slitováním hnutý, hezký krajiček přinesl, s kterýmž se radostně na jednom kameném sedadle posadil, počal chutně z něho požívat; nad čímž pán hradu, jenž právě v tu dobu z okna byl vyhlédl, nemalé potěšení zakusil. Po skončené večeři, schovaje křivák, kterým sobě chléb krájel, do zajdáka svého, napadla jej žádost, aby se na ty skvělé střechyly, jež byl v jeskyni náhodou ulomil a do své kabele vložil, podíval. I vyňav jeden z nich, ten menší, počal jej obhlížeti; [na] což rovno z okna hledící rytíř zavolá na něj: „Valášku, co to máš? Pod' ke mně navrch a ukaž mi to!“ Což když chlapec ledvas zaslechl, poskočil ochotně a v několika skocích ockl se u pána a pokloniv se pokorně, položil ten rudý rožek před něho na stůl. An uzřev, že ryzí zlato jest, dí k němu s podivením: „Jinošku, kdežs k tomu přišel?“ – „Jemnostpane,“ odpověděl Michálek, „na Radošti v jeho podzemských náramně strašných jeskyních. Zde mám ještě jeden, větší.“ položiv jej na stůl, doložil. „Probůh,“ zvolal pán s nemalým ustrnutím, „kterak jsi se tam dostal?“ I počal chlapec s plačem vykládati, kterak ho tam jeho vlastní strejc zavedl, s ním se tam spustil a s tím obmyslem, že ještě něco potřebného k dobývání zlata navrchu hledati musí, nelitostivě opustil. Pak všechno řádně, jak se s ním v onom bludíšti dílo a kterak k těm zlatým střechýlům přišel, vykládal, nad čímž pán srdečně pohnut jsa, dí k němu řka: „Vidíš, mé dítě, kterak Bůh věrný jest v svých příslibních. Poněvadž jsi se mu v svojí ouzkosti vroucně poroučel, on z tvého neštěstí přivedl tě nejenom k tomu štěstí, žes skutečně zlato tam našel; alebrž i k tomu, že budoucně, pokudž u mě zde na hradě zůstati volíš, všelijaké nouze a bídy zproštěn býti můžeš. Nuže, chceš-li mě poslechnouti a zde u mě zůstati?“ – „Milerád,“ odvece chlapec, „poručte jenom, kolik kráv neb kozí pásti mám. Já znám i tá mlsná hovádka dobře pásti.“ – „Nikoli, můj synku, ty zde žádným pastuškem nebudeš, nýbrž nějakou jinou práci obdržíš, kterouž se zabavovati budeš.“ – „Jemnostpane,“ odpověděl důvěrně Michálek, „já jsem sa až dosavád žádné jiné než krávy, kozy a ovce pásti neučil. Také-liž já k tomu, co byste mně konat poručili, dosti také schopný budem? Na dobré vůli mně jistě neschází.“ Táto rozšafná Michálkova odpověď zejskala srdečnou náklonost rytíře, že jej hned od téhož okamžení za svého chovance přijal, ve všem rytířském umění vycvičiti nechal a konečně, poněvadž na něm šlechetné srdce a rytířská statečnost v mnohých kolbách shledaná byla, za svého dědiče – nemaje sám vlastních dítek – ustanovil. Byltě již předtím jakožto vítěz v turnaji od krále na rytířství pasován.

I přihodilo se po času, že když již Michal plnomocným pánem téhož hradu byl, opět velmi veliká drahota povstala, kterouž mnozí i dosti mošní vesníci v končině valaské na žebrotu přišli. Upamatovav se rytíř Michal na tu velikou bídu, kterouž se u svého strejce znáti naučil, nařídil svým služebníkům, aby žádného žebráka bez hodného krajice chleba z hradu svého odejíti nenechali; což také od nich pilně plněno bylo. Přitrefilo se pak, že on sám jednoho starého, hladem vymořeného valacha na svém čekánku spodepřeného přes zámecké prostranství z téhož samého okna, z kteréhož on sám od svého dobrodince pozorován byl, velmi bídně kráčetí viděl. I zdálo se mu, že v hubené tváři téhož bídného starce svého strejce Ivana vidí, v čemž se také nikoli nemejlil; byltě on to skutečně sám.

I pohnulo se srdce jeho laskavé lítostně nad ním; pročež zavolal na něj, aby pro svou almužnu nahoru přišel. Což když se od něho po mnohém na schodách odpovívaní stalo, že se až do jeho pokoje dostal, dí k němu rytíř: „Stařečku, odkud jste?“ – „Z Dolní Bečvy, jemnostpane,“ odpověděl starc, „jestli vám tá dědina pod Radoštěm povědomá jest.“ – „Velmi dobře,“ řekl na to pan Michal. „Bylt' jsem několikráte na vrchu oné vysoké hory, o níž pověst jde, že se v ní ryzí zlato v způsobu střechýlů nachází.“ – „Tak se ovšem praví, ale kdož je viděl,“ odpověděl Ivan s pohnutím svých ramen. „O tom není aspoň u mě žádné pochybnosti,“ řekl na to rytíř. „Ale zlatem, byt' by i ryzí bylo, žádný hladového neukojí žalůdku, a váš jak vidím, žádá posilňujícího pokrmu. Posad'te se tuto ke stolku. Kus bílého chleba a másla a korbelek píva poslouží k tomu lépeji, jakž se domnívám. Není-liž pravda?“ – „Ba ovšem, živá pravda,“ odpověděl Ivan. „Než ale, jemnostpane, takové cti nezasluhuje našinec, aby sobě na měké stoličce hověl; pro chudého žebráka dobrá jest lecijká lavice a skyvečka černého chlebička.“ – „Ej,“ řekl na to zeman, kterýž jej z jistých znameních, jakžkoliv v hubené tváři jeho poznal, že on skutečně jeho strejc Ivan jest, „staří lidé, nechať z kteréhokoliv stavu a povolání jsou, zasluhují zákonem nám od Boha daným vší cti a vážnosti. Posad'te se tedy, dobrý stařečku! Prozatím musíte s kusem chleba a másla zavděk přijat, až kuchař něco teplého pokrmu – jehož jste velmi potřebný – pro vás připraví.“ Pak tázal se jej dále: „Máte také nějaké dítky?“ – „Měl jsem jich několik,“ odpověděl Ivan, „z nichž ale ty lepší povolal Pán Bůh k sobě, a ten, jehož mi zanechal, a kteréhož já jsem nejvíce miloval, a jemu celé své hospodářství postoupil, a v šedinách svých v něm podporu očekával, vyhnal mě s kabelí na žebrotu ven.“ Což propovědév, povzdechna hluboce zvolal: „Ach můj Michálku, můj dobrý Michálku, tak bys ty se zajistě na mně nikdy nebyl prohřešil! Tys měl velmi měké a vděčné srdce.“ Co když ledvas byl s zajikavým upěním vyřkl, hojně z jeho očí se vyprejstily slzy. Vtom přinesl služebník bochníček bílého chleba a hrudu másla na cínovém talíři a postavil na stůl, chtě ze skřiny vyňati nůž. I pošeptl mu pán do ucha, aby z jeho zajdáka, jež v své komnatě k věčnému upamatování se na své zázračné vysvobození zavěšený před svou postelí choval, ten valaský křivák přinesl a jemu podal. Což když se stalo, ukrojil jím pan Michal hodný krajic a podav mu jej spolu i s křivákem, pobízal strejce svého, aby sobě dobře chutnati nechal a máslem pomazoval. Ivan pohledě na nůž, jako hromem omráčen zůstal, pak povzdechna sobě zhluboka, zvolal jako z mysle vytržen: „Proboha, jemnostpane, kdež jste ráčili k tomuto křiváku přijíti?“ Na což odpověděl zeman: „Ej, což jest vám po mojím křiváku? Křivák jest křiváku podobný. Což vám na tom záležiti může, kterak jsem k němu přišel? Vy sobě jen s ním krájejte a přimazujte. Ejhle, zde jest již také korbelek píva na počerstvenou!“ – „Jemnostpane, já nemohu ani drobka dřív okusiti, až se od vás zdovím, odkud' tento křivák můj, na němž mé veliké tajemství visí, do vašich rukou přišel.“ – „Tajemství? Dyť jste snád žádného jím nezabil?“ – „Proboha, což o mně myslíte! Ach, toho jsem se nedopustil! Bůh ví sám nejlépe, že ne.“ – „Vaše poctivá tvář svědčí mně o tom, že vaše srdce tak ukruté není,“ řekl na to zeman. „Ach, já nemohu ani kuřátku ublížit! Přece však visí na

něm velmi truchlivé tajemství, kteréž s sebou do hrobu vezmu.“ – „A to může vám Pán Bůh nakrátce v velikou radost změnit,“ odpověděl rytíř. „Ach, kdyby to dával ráčil,“ zvolal žádostně Ivan, „abych ho ještě jednou živého viděl!“ – „Koho?“ tázal se Michal. „Mého dobrého, ctnostného Michálka,“ odpověděl starc pozdvíhna rukou svých k nebi. – Michal: „Zdáliž pak byste ho ještě poznal, milý stařečku?“ Ivan: „Po jedné bradávce, kterouž měl u ucha pravého a kteráž jako malina vyhlížela, nemejlil bych se v poznání na něm.“ Na což nemoha se pan Michal zdržeti, ukázal mu ono znamení u svého pravého ucha a pravil k němu řka: „Zdáliž vyhlíželo takto?“ Na což řekl zarděný starc: „Právě tak, milostivý pane!“ Michal: „Nuž, milý strejčku, zde jest váš Michal, ježž jste v málomyslnosti vaší na Radošť zavedl a v jeho strašných jeskyňách strašnému pozanechal osudu. Bůh ale, jenž nevinnosti věrný jest ochrance, vyvedl mě šťastně odtud a přivedl mě k tomuto stavu, v němž mě vidíte. A to síce – jakž se nemejlím – z žádné jiné příčiny, než aby vám vaší lásku, kterouž jste mně, opuštěnému sirotku prokázal, ve vaší opuštěnosti štědře odměnil.“ A od toho okamžení podržel jej rytíř Michal na svém hradě a choval jej nejináč než jako svého pravého otce. Za kteroužto jeho milosrdnou lásku a vděčnost ráčil jej všemohoucí Hospodin tak štědře žehnat, že jeho rodina velmi znamenitá stala se ve vlasti naší.

Toto jest síce jen pouhá valaská povídka, nicméně ale přece neschází nám na důkazu, jak velmi nebezpečná to opovázlivost jest, vpouštěti se zvláště sám jediný do toho podzemského bludíště.

Před několikaletými lety vpustilo se tam opět několik pošetilých odvážlivců v té pověrečné nádeji nálezů zlatých střežylů. Ale jak velmi ulekli se, nálezše místo onoho kovu, po němž tak velmi se sháněli, lidský na větším díle již od lišek strávený mrtvol, při němž ještě kus zhaslé voskové svíce na zemi ležel. Pravdozřejmě že tohoto nešťastníka lakomá žádost zlata a stříbra do toho skalnatého labyrintu vloudila, kdežto mu jeho svíce kapající tam vodou uhasla, on pak místo zlatého střežylu přehroznou hladovou nálezu smrt.

Toto strašlivé podzemské bludíště není nic jiného než oberská práce přírody, jakž se obyčejně v horách vápenných nachází, k. p. v Sloupě, ve Křtinách a v Adamovém oudolí blíž Blánska, jen ale ještě až dosavad mnoho méně zkoumatelům přírody známé. Než ale zdejší okolní obyvatele drží je za práci lidských ruk, a síce oných zde bývalých pohanských kněží boha Radgoště, jenž na té jeho jméno nesoucí hoře od našich pohanských předků s velikou poctou ctěný byl a velmi slavný chrám na svršku Vysokého Radoště míti měl. Že se na též hoře skutečně modla onoho boha pohanských Moravanů kdysi vynacházela, o tom není žádné pochybnosti; že ale jeho chrám na onom vrchu nikoli státi nemohl, patrně jest odtud, že se podle historického svědectví rozkošný háj při něm vynacházel, v němž poutníci a obětníci své posvatné tance při veselém kvasu a zhučné hudbě slavívali. Což se ale na onom vrchu – ba ani na Kněhyni – kdež nedím žádného stromu, alebrž ani žádné nízké chrastiny neroste, nikoli státi nemohlo. Než ale na Starém Radošti, jenž lesem přičepený jest, nechalo se něco podobného zříditi, ač i na onom vrchu posvatné ohně skládané býti mohly, při nichž pohané krepčiti oby-

čej mívali. Pročež chcem-li do jeho chrámu nahlédnouti a způsobu jeho modly – jakž ji nám vlastenských příběhů uměna maluje – kritickým okem pozorovati, musíme své zření na Starý Radošť obrátiti.

Krátká historická zpráva o způsobu modly boha Radgoště a co vyznamenávala.

Že tento bůh jeden z nejznamenitějších bohův moravských byl, o tom srovnávají se všechny vlastenské kroniky, jakož i v tom, že jej za výborného rádce drželi; což také jeho jména **Radgost** neb **Radhost** patrně osvědčuje. V tom ale mejlí se tuším náš Jiřík Středovský velice, domnívaje se, že by naši pohanští předkové pod jménem Radgoště onoho zlopověstného gottického krále Radagasta, jenž s dvakráte sto tisíce Gottův a tolikéž Sarmatů v tom oumyslu do země vlaské vtrhl, aby odtud křesťanské náboženství vyplnil a předešlé pohanství zase uvedl. Kteréžto ale jeho tyranské předsevzetí velmi zle se mu zdařilo; neb ačkoli již tá nejkrásnější města vyloupil a poplenil, tak nicméně přece velmi zle sám sobě poradil, že se mezi Fesulanské hory vtiskl, kdež od Stilikona, vůdce císaře Arkádia zavřen, nejen celé své vojsko na díle od hladu zmořené, na díle také zajaté pozbyl, nýbrž i sám od vojska římského jatý život svůj rukou popravnou hanebně skončil. A takového hle potvorného ukrutníka a nešťastníka, jenž sobě sám porady nevěděl, byli by naši od tichých a hostinských mravů schválení předkové zbožili a jakožto dobrého rádce ctíli? Ne, to se s jejich pokojlivými mravy docela nesrovnává. Pravdozřejmější ale jest, co nám **Antonín Tkaný** v své Mythologii prastarých Němců a Slavanů vykládá, že totižto Moravanům slunce, Vendičanům ale a jiným Slavanům nejvyššího boha, a životodárce a dobrého rádce vyznamenával. A v tom tedy smyslu byl s Řekův Zeusem a Latiníkův Joviášem Ammonským docela stejný, což také [vyjevuje] následující vyobrazení, kteréž můj nebožtík otec František Gallaš, když roku 1753 kostelní ozdoby na fáře rožnovské řezbal, v jednom prastarém latinském spisu, jenž se v rukou tamšího bývalého kaplana P. Povolného vynacházel, [viděl,] a síce v následujícím způsobu: „Hlava muže mladého kadeřavá, korunou špičatou přikrytá; po stranách beraní rohy a velké odtrčené telecí uši mající. Tvář byla důstojná, spolu pak přívětivá, bradou kadeřavou obrostlá. Prsa měl ženská, veliká a břicho na způsob ženy těhotné vyduté. Ostatně byla tá modla bez rukou a bez noh na způsob hermy korintské z mědi ulitá a tak náramně veliká, že v ní hodný muž pohodlně seděti, a co se před ním děje, viděti a slyseti mohl, ano i prostředkem jistého nástroje tázajícím se ho odpovědi vydávati mohl.“ Výklad vyobrazení toho byl připojen tento: „Hlava rohatá, že jeho rada byla silná a upřímná; uši dlouhé, ven odtrčené, že rád přicházející k sobě poslouchal; obličej bradatý, že rada jeho byla moudrá, koruna a tváře důstojnost znamenala vysokou vznešenost jeho; prsa odutá ženská, že radou svou kojil, a břicho těhotné, že plný byl dobré rady; noh ani rukou neměla proto, že k radě obojího potřeba není.“ Kdož v tom vyobrazení Joviáše Ammonského nevidí?



jináč, jináč pak zase zmoudřilí světáci posuzují. Víra přenáší hory doprostřed moře, a to jest zajisté neomylná pravda. Bůh jen věřícím působí zázraky. – U našich Valachů nachází se, tuším, i mnoho pověr, jakž o tom na svém místě něco víc povím.

Fyzická a mravní povaha našich Valachů.

Dle jejich tělesné povahy jsou naši Valaši mužského pohlaví na větším díle čistého, švihlého zrostu, obličej hezkého, zmužilého, na pohled něco přísného, přitom ale přece přívětivého, ba i veselého; ano veselšího nežli Hanáci. Táto jejich obličej přísnost musí se jejich hornaté samotnosti připisovati, poněvadž jejich příbytkové v některých vesnicích jako na Hutisku, na Karlovicích a v Rotálovicích tak velmi od sebe vzdálení jsou, že se každá chalupa za vlastní poušť pokládati může. Tak u příkladu Karlovice, ves k panství rožnovskému náležející, na pomezí uherském ve vysokých Karpátech ležící, kteráž roku 1790 261 chalup počítala, jest tak velmi obšírná, že ji ledva v jednom celém dlouhém dni obejítí možná. V zimě pak tito po horách a oudolích rozprštění příbytkové takměř celé sněhem zametání bývají, že z nich krom komínu nic viděti není; proč i tím způsobem tovaryšnost velmi příliš zamezená jest. Odkudž se lehce posouditi nechá, že mezi nimi tak častá společnost jak v jiných dědinách na plýtké zemi shledaná býti nemůže. A tá jest hlavní příčina, že jejich obličej nějaký zřetel tiché přísnosti na sobě zjevuje; z čehož se ale přece souditi nenechá, že by duch jejich smutný, nepřívětivý a mrzutý byl. Nikoli, neb pozorujem-li jich letního času na salaších a při jejich vesedách, tak zajisté shledáme, že tam i starci, patřice na jejich bystré skoky a veselé žerty a šprýmy, víc veselého ducha nežli na Haně mladši zjevují; neb krmená prostopáčnost nemůže se nikoli za pravou veselost ducha pokládati. Jejich veliká životnost, obratnost a bystrá zpusobnost přesvědčí každého antropologa, že naši moravští Arkádové žánní zamračilí klapohlav nejsou, a že ono přísloví nikoli nelže: že se Valach desetkrát spíše nežli Hanák jednou obrátí.

Co jejich tělesnou zpusobnost ještě víc patrnou činí, jest jejich uherskému oděvu podobný stroj, kterýž ale přece docela ani uherský ani slovácký není, nýbrž mezi oběma něco. Vrcháři a možnější sedláci nosí širokostřechaté klobouky, hrdlo černým florem aneb čistým modroprotkávaným šátkem obtočené. Zimního času přikrývají takměř všichni hlavu černou beranicí. Chudobní ale lidé mají krky své holé, neb jejich košile opatřené jsou jen nízkým límcem a obšírnými otevřenými rukávami. [Košile] nemnoho delší jest, až do půl stehen; sprostí Valaši nosí ji ven vyvěšenou a černým koženým pásem obtočenou. Prsa kryje soukená aneb kameletová kadajka, jenž také sluje brunclík, na větším díle barvy zelené, kteráž množstvím malých knoflíků opatřena jest. Župan aneb župica jest vrchní soukený oděv neb kabát, něco uherského způsobu až po kolena dolů spuštěný a co dvě křídla ven vystřižený, kterýž hochvaldští Valaši barvy temnomodré, rožnovští ale zelené milují. Hochvaldští vrcháři a fojti nosí na něm hedbávný, červený, zlatem aneb

žlutým hedbávím krumplovaný opas, kterýž je nemálo vzdobí a jakýsi zřetel vážnosti jim působí.

Župica sprostých Valachů, zvláště pak salašáků jest z hrubého hůněného soukna barvy kaštanové, kteréž ale salašáci málokdy užívají, nýbrž jen v košili a halence pásají stáda, majíce buďto jen plátěné aneb bílé soukené nohavice; kteréž možní Valaši modré neb zelené nosí. Bača na salaši není v stroji mnoho rozdílný od druhých Valachů, krom že on toho tak nazvaného husárku – černé vysoké čepice kloboučného způsobu s dvěma na zadek obrácenými křídly – užívá, kdežto druzí Valaši jen buďto malých širáňků aneb čepky z dubového hubáně nosí.

Obuv vrchářův pozustává v čizmách, kteréž i jiní možnější sedláci, jenž s máslem a sejrem aneb pohankou obchod vedou, užívají, sprostí ale Valaši nosí buďto jančárky – způsob soukených, napřed řemínkem šněrovaných botků – aneb krpce – způsob střevíců, jenž z kusa vydělané svinské kůže pozustávají a řemenem se šněrují – a bačkory, jančárkám podobný obuv.

Za starého času užívali všichni vesměs Valaši místo hole obušku, to jest: železné sekerky s dlouhým topůrkem, jenž jim buďto k podpoře aneb bránění se a hájení stáda proti vlkům a nedvědům sloužily, což jim ale za času panování císaře Josefa II. zapovězeno; pročež nynější obuch nemá železného sekáče, nýbrž jen dřevěný, kterýž oni sobě velmi cínem a mosazí ozdobiti znají. V oně potřebě bylo jim v obyčeji i těšítku – způsob lehké, v Těšíně dělané pušky – aneb také pluháku, delšího střelného nástroje užívati, což jim ale v ohledu zbujnického zlovyku přísně zapovězeno jest, takže se žádný Valach krom fortášů ani kutého obucha, ani pušky nosit opovážiti nesmí; ku kteréžto přísné záповědi vrchnostenské žaloby, že jakožto výborní střelci mnoho zvěři na ujmu vrchnostenských důchodů postříleli a prodali, víc váhy podalo.

Ženské pohlaví nemá tak krásného švihlého vzrostu. Ony jsou něco tělnatější a okrouhlejší v svých oudech; nicméně ale přece nacházejí se mezi nimi třeba ne krásné, tak přec dosti hezké a slíčné osoby. Věcdíl jest rusovlasých a modrookých nežli černoookých a černovlasých; všem ale vesměs kvete zdraví na jejich červených, boubolatých lícech.

Jejich stroj není ani uherský ani slovácký, aniž také hanácký, nýbrž vlastně valaský, ač co se košile a kordulky tejká, s hanáckým mnoho se srovnává, totižto hodně škrobené, jenže jejich tacle příliš veliké jsou. Kordulka nemá žádného rozdílu od hanácké a bečvářské. Sukně, jenž zde kasanka sluje, jest barvy černé a skvělohlazené, z tenkého hustofaltovaného plátna, něco málo lejtka zastírající. Přestěra neb zástěra, pasánka, jest při svátečním stroji obyčejně hedbávná, červené, pivoňkové barvy. Punčochy černé, asi na dva lokte dlouhé a v množství faltů složené jsou zvláště podivný stroj všech Valašek vesměs, kteréž jejich nohy tlusté a neohrápané působí. Střevíce mívají velkými lošněmi barvy červené přikryté.

Zimní stroj pozustává u sprostých Valašek v dlouhém, červeném safiánem na krajích lemovaném bílém kožichu, kterýž ale bohaté vrchářky a fojtky z červeného atlasu kunami vyložený a zlatými portami lemovaný nosí, takže mnohý takový kožuch na sto tolarů – jakž mi praveno bylo – stojí. Letního času

nosí všechny Valašky ty tak nazvané kabátky, barvy buďto temnomodré neb také fialové s červenými špičatými výložky; aneb také chodí jen bez kabátka, obruseni přikryté. Svobodné mají hlavy prostovlasé, pentlí barvy cinobrové, neb jakž ony ji jmenují červenohřebíčkové, svázané a v lelík spletené; kteréhožto způsobu hlavy strojení žádná svobodná osoba, anaž svůj věneček panenský ztratila, nositi opovážiti se nesmí, síce by se počestné panny na ni obořily a jí takovou pentli s velikou potupou strhly. Ženy ale nosí hlavu zvláštním způsobem zakouklenou, a síce bílou, krásnými krajkami obšitou loktuší; kteréhožto způsobu i svobodné osoby času zimního užívají.

Mravní povaha a obyčejové Valachů.

Valaši vesměs, na oko vzatí, jsou lidé tiší, střídmi, pracovití, prozřetelní, opatrní, pobožní, věrní, k službám náchylní a takměř až příliš hostinští, jenž by poslední kus chleba svého, nemajíce nic jiného, hosti svému předložili; v čemž se praví a zdařilí potomci našich slavanských předků býti ukazují. Já sám přesvědčil jsem se jednou o té jejich ctnosti nenadálou náhodou až k srdečnému pohnutí, a síce v okolostojičnosti, kdež jsem docela cizí byl. Rozpráví-li Valach s kým, pozorně mu hledí do tváře, nemžiká sem a tam na strany, což pravý zřetel jest upřímnosti; neb lidé, kteříž upřímné srdce nemají, nemohou druhému stále patřiti do tváře, nýbrž hledí vždy jak liška na strany. Odpověď Valacha jest krátká, ale jadrná a přímá. On nevyblekne ledasco bez rozvážlivosti, nýbrž váží svá slova šetrně dřív, nežli je vynese. Což ale není znamení nedůvěřlivosti nýbrž opatrnosti. Je-li pak přec k někomu nedůvěřlivý, jest to k Němcovi; čehož ale příčina hledaná musí býti v tom, což Herder Němcům za zlé pokládá, vině je, že se často a těžce na národu slavanském prohřešili a ještě až dosavad svou hrdost, přisobnost, zhrdáním a tupením našeho jazyka prohřešují, což Valachovi nanejvětš přichází odporne, když svůj vlastenský jazyk hyzdití a tupiti slyší. Je-liž tedy div, že tito jindy tiší, dobrotiví a hostinští lidé k tupitelům svého vlastenského jazyka nedůvěřliví jsou?

Co se jejich náboženství tkne, to se mnohým zdá býti přísné a pověrečné. Než ale, může-liž to pravému katolíku za pověrečnost pokládáno býti, že se často a vroucně modlí, uložené od církve posty přísně zachovává, často se křížuje a starý katolický obyčej v pozdravování zachovává? Že obrazy svého Spasitele a jeho blahoslavené panenské Rodičky a jiných svatých božích v uctivosti má? To jen protestanti za pověrečnost držeti mohou. Co se ale jejich víry na čáry, příšery a strašidla tkne, toto se ovšem zapřítí nenechá, že pravé jsou pověry. Zdálíž ale i nekatolíci mezi nimi až příliš v tom ohledu pověreční nejsou? Těm by se slušně říci mohlo, co Kristus k takovým mravečnickům praví: „Kterak můžeš k bratru svému říci: ‚Bratře! Nech, ať vyjmu mrvu z oka tvého,‘ sám v oku svém břevna nevida?“ Hlavní příčina té jejich takové pověrečnosti na čáry a příšery může mnoho jejich samotnému živobytí, a tá na skryté v zemi poklady jejich veliké

chudobě přičtena býti. Jeden [z] jejich nábožných předsudkův záleží v tom, že se někteří z nich domnívají, že oni betlehemští pastuškové, jenž se Pánu Ježíši v jeslích ležícímu klaněli, praví Valaši byli. Byliť ovšem valaši, to jest ovčáci aneb pastýřové, nikoli ale z kmenu slavanského, k němuž oni náleží, nýbrž Izraelité. Toto ale jakžkoliv chybné důmnění jest příčina, že jejich vánoční koledy pravé jsou, a síce ne špatné posvatné idylle aneb pastevky, z nichž některé mezi jejich národními písněmi předložíme.

Učině zde zmínku o koledě, namítá se nám příležitost čtenářům uvést v známost obyčej koledování valaského, kterýž od starodávna až podnes ještě mezi nimi panuje. O Vánocích vystrojí se mladí šuhaji v čistých, bílých košilech a nohavicích a postaví na hlavu husarky, ozbrojí ruky své obuškami, jakž obyčej jest valachům na salaši. Jeden chlapec slouží jim za Anjela. Zná-li z nich některý gajdovat, jide s nimi na koledu, to jest obcházení dům od domu, kdežto se od nich divadelně Narození boží tím způsobem představuje: Anjel nese malé jesličky, v nichž voskové děťátko složené leží, při němž po stranách malované podoby Matky boží a svatého Jozefa, pak volek a osel se vynachází. Tento betlémek – jakž jej jmenují – postavě Anjel na stole, odchýlí se něco na stranu. Valaši pak rozestřa na zemi své huňky, počínají jednu neb druhou koledu zpívati, při čemž Anjel v svém čase počne Gloria zpívati, což oni zaslechše jako předěšení povstávají, jemu se klaní, a zaslechše novinu o Krista narození, spolu o to se radí, co mu asi za dary přinéstí mají. Pak poklekna na kolena před jesličkami, novorozenému Vejvodovi svému se klaní. Konečně počne gajdoš gajdovati, oni pak zpívaje spolu, přes obušky přeskakují a způsob valaského tance křepčijou. Po skončené písni vinšují všem přítomným veselé Vánoce, za což jim každý rád buďto na penězích aneb moučném pečivu uděluje.

Poněvadž duchovní koleda, kteráž od starodávna v obyčejí byla, zapovězená jest, tak se nicméně přece v některých místech rector se svými zpěváky, kostelník a ještě někteří šuhaji, jenž hudati znají, na koledování vynakládají, aby tím způsobem svůj skrovný plat některak polepšiti mohli, což těmto po horách rozprštěným samotným obývatelům velmi milé jest a každý je rád k sobě přicházeti vidí. Ano v mnohém ohledu jest zde koledování k vyražení ducha pravá potřeba.

Svornost mezi sousedy panuje zde více než kde jinde v dědinách na plýtké zemi. Málo zde zajisté o různicích, o krádeži a loupežích slyšeti a to, což by se Valachům z strany zbujnictví, jenž mezi nimi před časy panovalo, vztahuje se jen na některé, Petrášovým a Ondráškovým duchem natuchlé čeledě, a nemůže nikoli celému valaskému pokolení k potupě sloužiti. Taková v mravích zkažená čeládka vyskytne se zavdy i jinde, jakž jsem to v minulém století na oných loupežnicích, jenž v horách kraje Holomouckého a Brněnského své peleše měli, z nichž v Holomouci 14 a v Brně – jakž jsem slyšel – přes dvacet provazem popraveno bylo, mezi nimiž se ani jeden valaský zákeřník nevynacházel, [poznal]. A kdož medle tento loupežný neplech jak z valaské končiny, tak i z oných hor dočista vyplenil? Zdáliž je chytrost a zmužilost valaských fortášů všecy vesměs nepola-

pala a k potrestání právu nevydala? Za což jim také veliká čest náleží. A bylo by také k požádání, aby všudy, kdež se veliké krádeže a zákeřnictví zmáhá, k jich vyšetření tak jako tehdaž užívání byli. A tak tedy i tá čest našich slavanských předků, kterouž Herder na nich zvelebuje, že totižto drancování a loupení velicí nenávisťníci byli, našim moravským Valachům náleží.

Střídmost a pracovitost jsou vlastní a zvláštní Valachův chvalitebné cnoti. On se dosti nádiviti nemůže, kterak Haňák sám jediný toli pokrmu strávití může, kterým by se tří i čtyři Valaši nasytiti mohli. On to z své vlastní zkušenosti poznává, že střídmost člověka při zdraví, a tak tedy i při veselém rozmaru zachovává. Ó, by jich v tom moudrém smejšlení i jiní naši selští krajané nasledovali, tak by se mnohých ve Valaších docela neznámých neduhů, jenž z přecpání žaloudka nasledují, zprostiti mohli.

Že Valach ani na pastvě nezahálí, nýbrž vždy nějakou užitečnou práci se obírá, již jsme vejš poznamenali. Zde jen ještě uvedeme k paměti, co za věci buďto z přírody zejskané, neb vlastními rukami vyhotovené do měst k prodaji přinášejí, totižto: z přírody anýz, kmín, jalovec, z kteréhož také silnou a zdravou kořalku, pokudž slušně užívaná bývá, pálení a chutný žoft hotoviti znají, suché huby, zvláště pak krásné smrhy a tartofle. Z bylin slunečnou rosu a plícník (Lichen Islandicum), jehož z Radoště celé tragače do Hranic na trh přivážejí. Z ručné práce dřevěné: křiváky, velké a malé škatule rozličného způsobu, dřevěné lžice, vařechy, talíře, mísky a velké míse, velké i malé fasky, mírky, lýkové škabřice, opálky, síta, lopaty, vějačky, hnojné vidle, velké a malé troky, kolce, tragače, hlohové čakánky, čistě vystrouhané a cínem vykřátlé obušky a krásnosukovité hole. Z palachu košíky, sotory a rohořky (šáchořky). Z kamene rozličného druhu brusy a brousky. Z vlny huňky, jančárky, kloboučné boty a čistě tkané zajdáky. Někteří nosí po domích k prodaji vonnou přiskyřici, z kteréž také s připojením česnekové šťávy to tak nazvané čertové hovno dělati znají. Někteří nosí na prodej po domích železný drát a látají neb dratují jím hrnce. I to připomenouti sluší, že se zavdy mezi nimi velmi zkušený napravníci vytklých a zlámaných oudů nachází. Cikání, jenž se zde s povolením vrchnosti osadili, kujou řetázky a grumle. V šestnáctém století dobývala se ještě u Rožnova stříbrná ruda, u Zašové kdysi zlatá, kteroužto horní práci mnozí Valaši dobře se živili. Nyní vynachází se jen blíž H u t i s k a sklená huť a blíž Rožnova papírna, kteráž také mnohým k živnosti slouží.

Jejich nejmilejší rozkoše jsou hudba a víno, zvláště pak červené. Když gajdoš své gajdy naduje a na nich dudati počne, aj tu mladému Valáškoví všechny žily v těle poskakují. Jiní hudební nástrojové, jenž zde užívání bývají, jsou housle, skřipčice, též způsob houslí, basa, cimbál, píšťala a moldánky – prastarý hudebný, z sedmero píšťalek složený nástroj, jehožto nálezník dle svědectvích řeckých a latinských pohanských básníků bůh Pan první býti měl. V starých koledách valaských nacházím také fujíru; co to ale za nástroj, věděti nemohu. Při všech ale těch nástrojích kromě dudů nejsou Valaši výborní mistři. Ale což na tom stojí, že se mezi nimi žádný ještě Mozart neb Heiden nevyskytl, když jim jenom jejich gajdoší a jiní hudcové sami Orfeové býti se zdají. A protož platí o nich přec oná

propověď Herderova, že pravé arkádské hudebné živobyťi vedou. Nuže tedy nahlédneme trochu do krčmy k jejich hudebné veselosti a popatřme něco na jejich obyčeje, jak se zde k svým tanečnicem chovají.

Když se šuhají v krčmě aneb u gajdoša shromáždili a dudy zvučeti počnou, i tu shromáždí se děvčata v síni, očekávající s bolestí, až jim jejich ogarci k tanci pokynou, a to se s připitou červeného vína stává. Což když děvče uzfelo, vstoupíc do světnice, počne se k němu tanečně točiti, na což on jí svou sklenici podá, z kteréž ona něco málo okusivši počne s ním tančiti, a tak děje se s všemi milenkami. Zůstane-li některá zanedbaná za dveřmi státi, ach, tu jí bolestně srdečko tepá a její oko truchlivě na své šťastnější společnice vyhlídá; než ale nespouští se přec té nádeje, že některý šuhaj nad ní se smiluje a následující vrše zanotí:

Červené vínečko jak v sklenici skáče!
Moje potěšení za dveřmi pláče.
Nalej mi, šenkýřko, červeného vína!
Ať já počastujem moju za dveřma.

Nejsou-li děvčata hned při ruce, tak šuhají spolu do hajduka tancují; kterýžto tanec nějakou má podobu uherského, při němž se tí tak nazvaní holubi v čizmy tlukou.

Zde ještě připomenouti sluší, že ačkoliv Valaši víno a kořalku milují, tak nicméně přec nenálezá se mezi nimi žádných tak velkých a ohavných ožralců jako jinde, aspoň ne toli; což jim zajisté k nemalé pochvale slouží.

Z mnohých jiných obyčejů jejich, jenž by zde všechny uvéstí přílišné bylo, připomeneme jen jedině svadebního.

Když se den svadebního sňatku přiblížil, opatří sobě ženich několik mládenců, jenž se čistě vystrojí a bílými ručníky přes pravé rameno na způsob vojenské šerpy opáší, a po poledni před určitým dnem buďto na koních vyjedou, neb také jen po pěšku vyjdou, a požádané hostě na zejtrí den k svadebnímu veselí zvou. Nevěsta pak pozve sobě z své strany tolikéž družek co ženich mládenců, kteréž jí časně ráno vystrojí a hlavu tím způsobem pentlami a rozmarýnem ozdobí, že podle régule tak řka, ani vláska viděti nelze. Ženich má jen sobě ještě v písmě zběhlého řečníka aneb starosvada, s kterýmž a se svými mládenci odebeře se k nevěstě. Nejstarší mládenec zůstane ven před domem státi jako na stráž, aby se nezvaných diváků k též svadební slavnosti nepřimísilo. Druzí vejdou s ženichem a se starosvadem do síně; zatím ukryje se ochotně nevěsta v komůrce. I bývají tázaní od domácích, co jsou za lidé, odkud přichází a co asi za jejich žádost jest? Na což řečník počne s velikou výmluvností vypravovati, že pan ženich pro svou nevěstu přichází. Na což když se mu od domácích předloží, že by ještě příliš mladý byl, počne starosvad o božském ustanovení manželstva vypravovati, že by člověku nedobře bylo samému pozustati. A pak od Adama přichází rádně až k Eleazarovi, jenž od Abraháma vyslán byl do Mezopotámie synu svému Izákovi nevěstu hledati. Což když onen na stráž ven stojící mládenec – neb také někdo

jiný k tomu cíli a konci ustanovený – jenž všechno za dveřmi stoje poslouchá, zaslechl, vkročí do světnice a praví, že Eleazar dle svědectví Písma svatého nevěstě syna Pána svého dary na desíti velbloudech přinesl, a Rebece, již za pravou jemu od Boha určenou nevěstu poznal, zlaté náušnice a náručnice daroval, namítaje, zdá-liž i oni také žádané nevěstě podobné přinášejí dary? Na což řečník ženichův odpovídá, že ještě něco dražšího a vzácnějšího nad to přináší, totižto věrné srdce a pravou lásku. Na což mezi starosvadem a příbuznými nevěsty žertovně povstávají hádky, při nichž by se zavdy i přísný mudrc srdečně zasmáti musel. Kteréžto hádky když se skončily, představí se ženichovi nějaká stará, plachtou přistřená babka namísto nevěsty, kteráž se ho chopí a jemu rostopášeně lahoditi počíná. Přitom vychvaluje se, že jest nejenom slíčná, nýbrž i pobožná, pracovitá, zná dobře přísti, a jak velmi čisté plátno sobě již k svadbě nahospodařila, ukazujíc na plachtu, kteráž jest plná díř a škaredých uzlů. Ženich ale zvrhuje se jí a mocně z její náručí se vydírá a nechce ji nikoli za svou nevěstu přijmouti pravíc, že on své srdce nižádné staré bábě a škaredé robě nezaslíbil; jeho nevěsta že jest mladá a hezká. I tu ona počne jej plízni a všelicos jemu vystrkovati, což tak dlouho trvá, až jí ženich nějakým penízem pašťeku zacpe. Na což také hned nevěsta v svém svadebním stroji přivedená a jemu od družek s tou otázkou představená bývá: zdá-liž táto tá pravá jest? Ano, ano odpoví ženich, to jest tá pravá a nejmilejší choti života mého! Což propověděv podá jí pravice a dá jí vroucné políbení. Na což předstoupí před své rodiče a žádají od nich svatého požehnání; kteréž když jim uděleno bylo, kráčejí neb jedou k zdavkám do kostela. Na cestě, kdež jest nejuzší, natrefí pentlami obvinutý přetažený provaz, při němž jeden co husár vystrojený Valach na stráž stojí, jenž se jich, jak věrně je spatří, otazuje, kam jedou neb jdou? Mají-li také řádný pas od svého mocnáře, aby jej bez zdráhaní proukázali. Na což starosvad jsa již k tomu opatřený, vyjme nějaký starý, pečetí opatřený list aneb jakýkoliv papír a podá jej strážnému, kterýž jej za pravý uznati nechce a tak dlouho s ním se hádá, až mu ve jménu pana ženicha pár dvacítníků pošeptně podstrčí. Kteréž když obdržel, popatří na onen papír a praví: „Nyní teprv vidím, že jste všichni počestní a vši vážnosti hodní páni a že váš list dokonale jest plnomocenství. Daj vám Bůh štěstí k vašemu manželskému svazku a na dítkách Abrahámovo požehnání, aby se vaši potomci jak hvězdy na nebi rozhojnili!“ Což propověděv počne vesele vejskati, poskakovati a holuby na čizmách tlouci. Přijdouce po zdavkách z kostela domů, ubírají se všickni spolu do hospody, kdež tancují a víno neb také kořalku pijí. Odtud pak k večeri, kteráž se u nevěsty strojí, s muzikou kráčí, a síce zvaní i nezvaní, což jich totižto v hospodě pospolu bylo. Zde ale jest výminka valaské střídmosti od oné mravní regule, neb mnohý počastuje se v hospodě červeným vínem tak silně, že potom neví, zdá-liž to, což požívá, sladké jest aneb kyselé. Což se ale zvláště u takových stává, jenž podobných opojujících nápojů zvyklí nejsou.

U možných bývá na svadbách ten obyčej, že se naposledy žitné pečivo, jenž velké paštece podobné a všelikými cukrovými a pernikovými lahůdkami, pak sušenými a pozlátkou přilepenými trnkami obvěšené jest, kteréžto lahůdky na dře

mezi hostmi, na díle také mezi dítky se rozdají, z těsta pak každý host nějakou částku domů bere.

Hostina počíná se obvykle s slepičí polívkou s lukšami, jenž zde kvočka s rezáncami sluje. Jiní pokrmové pozůstávají v hovězině, skopovině neb v tučné vepřovině, pak v žitném pečivě, jakž totižto každého možnost a čas, v němž se svadební veselí strojí, přináší.

Jejich idioma neb způsob jazyka.

Jejich řeč jest mnoho v užívání jen tvrdého R podobná, ač onino, kteříž blíží k městům bydlí, tež i měkého R' totižto užívají; odkudž také něco tvrdá vypadá. Mají tež v obyčeji *e* zavdy také v *í, i* v *a* měniti, u příkladu daj místo dej, neboj sa místo neboj se; peňáze místo peníze.

Mimo to nachází se ještě v jejich jazyku mnoho staroslavanských slov, z nichžto některá nám známější k lepšímu vyrozumění jejich národních písní poznamenáme, jako:

Albo – tolí co anebo.

Bača – šafář.

Bar – byťby, aby; nebojím se ho, bar by sám čert byl.

Bolby – též místo byťby; bolby žid aneb pohan byl.

Bačkory – způsob obuvů.

Brynza – ovčí sejr.

Buška – malá ručnice (od buchání).

Butýra – nádoba k strojení brynze.

Cuda – dobromrav, cudný, mravný; necuda – nemravec.

Čagan – hůl mající háček.

Čerpati – střebati.

Čerpák – dřevěná picí nádoba.

Černý – tolí co čert.

Černiti – tolí co kleti a čertovati.

Čůvati – místo slyšeti.

Dolman – kožíšek uherský, jakž jej někteří v kraji Hradištském nosí.

Drčný – tolí co zmužilý, hodný.

Dudák – gajdoš, dudy, gajdy.

Faj – hned, ochotně. Faj ukážu, kerak máš obuchem šermovat'.

Flastr medu – místo plásti medu.

Geleta – jest nádoba dřevěná, do níž se žinčica slévá.

Gruň neb gruník – jest rámě hory mezi dvěma potoky protažené.

Hajduk – dráb, panský sluha; chlap velké postavy.

Hajdukovat – po uhersku tančit; ten ale tanec do hajduka jest něco od uherského rozdílný.

Holuby tlouci – znamená při tomž tanci tolí, co na čizmy rukama pleskati.

Hotoviti – připravit.

Hovoriti – rozprávěti.

Husárek – jest způsob vysoké kloboučné černé čepice s dvěma do tyla obrácenými křídly.

Kačka – kačena, kachna.

Kasánka – jest ženská plátěná sukně s nesčíslným množstvím husto složených faltů, kteráž se na tělo nenavléká, nýbrž vůkol těla obtočuje.

Krpce – jest způsob obuvů ze svinské kůže zhotovený.

Komárník – komora.

Košár – jest z proutí upletený ovčinec v čtverhraném způsobu, do něhož se ovce na salaši zavírají.

Kolíba – tolí co dřevěná chalupa aneb bouda.

Keď – místo když.

Kvočka – tolí co kura neb slepice.

Kunchár – křivé dřevo, na němž se v kolíbě kotel věšá.

Len – místo jen.

Moldánky – jsou dudy s čtyřmi píšťalami.

Mundřík – kozí tvarůžek.

Nusa – místo nuže; veselé vykřikování jako „juché!“

Obuch, obušek – malá sekerka s dlouhým topůrkem, kteráž Valachům místo hole k podpoře slouží.

Ogar neb okar – miláček, na nějž oko děvčete vždy jako slunečnice k slunci obráceno bývá.

Paša – tolí co pastva.

Půlnočník – kohout.

Pluhák – jest dlouhá valaská ručnice.

Rak – jest ovčí tvaroh, kterýž při vaření žinčice navrch vyplývá.

Rástoka – jest malý lesní potůček.

Salaš – jest tolí co velká paseka.

Šuhaj – tolí co mládenec neb jinoch.

Těšínska – jest lehká ručnice, jakž v Těšíně dělavané bývaly.

Tůlec – jest malý, okrouhlý, cínem aneb jináč vykládaný, na řemeni přes rameno visecí nástroj, v němž fortáši prach a kulky schované nosí; malý totižto patrontaš.

Urda neb brůda – jest ovčí z žinčice vyvařené máslo.

Valach – znamená tolí co ovčák neb pastýř.

Vajda – jest slovo staroslavanské, jehož Cigáni užívají, a znamená co vývoda neb vůdce.

Zajdák neb sajdák – jest pastýřská tobolka neb kabele.



6. Aby ty tvrdé tolary,
které z Uher nosívali,
v tvých rukách mohly být,
koralenku za ně pít.

Protož za tvé skutky dobré,
daj Bůh, abys aspoň v hrobě
odpočinul na ten čas,
cos chodíval na salaš.

Nasledují některé valaské koledy aneb idylle vánoční, které krátká zpráva o tomto veršovectví předchází.

Zpráva o idylli aneb pastevce vánoční, zvláště pak o koledě valaské.

Pastýřské básně aneb idylle, jakž jich Řeci jmenují, pokládají se za nejstarší způsob veršovectví, jímžto se nejstarší obyvatelé mladého světa obírali; neb poněvadž oni kromě svých stád, svého pole, svých paství a svých čistých mravů a nevinných útěch, kteréž jim krásná polní příroda v jejich tichých končinách všudy rozprostírala, žádných ještě jiných námětů neznali, tak je tedy jedině tyto čisté, tiché a nevinné k radostnému pění popouzely, kteréž ještě až dosavad za nejlahodnější a nejčistější předmět všeho básnířství pozůstávají.

Tyto básně náležají zvláště veliké ceny v očích všech ctnostných a nábožných lidí, když se v nich chvála všemohoucího Tvorce a nejlaskavějšího Otce veškeré přírody hlásá; ku kteréžto chvále ona nás všudy, zvláště pak ve vsi, svou roztomilou okrasou vzbuzuje. Jestliže takové pastevky aneb idylle příběhy z Písma svatého za předmět mají, tak se nábožné aneb svaté idylle nazývají. A k těmto náleží zvláště a vlastně vánoční pastýřské písně.

Že naše valaské koledy k tomu druhu nábožných idyll náleží, o tom mním, že žádný zajisté jich povědomý pochybovati nebude, aniž snád také o tom, že dialekt valaský k tomuž básnění velmi jest způsobný. Příčina toho jest jejich hudebné arkádké živobyčí. Vždy na pastvách, vždy v požívání krásné přírody veské, při tiché sprostosti a spokojenosti – jakž dalece taková v našich politických okoličnostech shledaná býti může – neznají žádných těch sžíravých a divých vášní, kteréž městským obyvatelům zhoubný mravům naplodil luxus. Bylo by tedy k požádání, aby ctitelové vlastenského jazyka našeho více se na způsob tohoto básnířství zakládali a téhož dialektu v něm užívali.

Naši nábožní předkové zanechali nám síce mnoho koled valaských, jejichžto sloh, jakž dalece od hudlařů neporušený pozůstal, výborného bukolického ducha zjevuje. Žel Bohu ale, že málokterá tak šťastná byla, aby od jejich opovržlivosti porušená a zkalená nebyla. Hlupákům ale líbí se obyčejně taková hatlanina více nežli čistý sloh vtipného básníře. Taci lidé chtějí se totižto za svůj vynaložený

krejcar jen trochu smát. Pročež také, byť by to i hrubší ještě než Plundrovského psaní vyhlíželo, jim přec lahodná literární pochůtka jest. Čistý a mravný sloh nechutná takovému sprostému žaloudku. A tak se také stalo s našimi valaskými vánočními písněmi, kteréž za pravé národní písně pokládáné býti mohou, z nichžto jsem zde některé, ode mne semotam něco popravené přiložil, a síce na větším díle z těch, jenž buďto v sedmáctém století jako táto „Pásli stádo Valaši pri betlémském salaši...“ etc., jenž ze všech mně známých nejstarší jest; pak z počátku minulého století, totižto: „Pri Betlemě na salašu, tam sa ovce dobre pasú...“ etc. a „Čúvaj Andráši, cosi nás straší...“ etc. a ještě některé, k nimžto jsem také několik vlastního slohu svého přiložil.

I.

Vábení Ježíška na salaš
(Mého vlastního slohu.)

1. Chceš, Ježíšku, s nama jíti,
pastýřských útěch užítí?
Dáme tobja Valaši
první místo v salaši.
2. Za dary tobja podáme
to, což nejlepšího máme:
Tučné bílé jehňátko,
k tomu bystré kozlátko.
3. Z ovečky kožku zděláme,
kožúšek ti uděláme
hodně dluhý, chlupatý,
od hlavy až do paty.
4. Ku pokrmu ti pagáče
budem strojit' i koláče,
tučné budem pro ťa péct',
až z nich máslo bude téct'.
5. Brynze též, náš rajský hosti,
budeš mítí do sytosti
a žinčice k nápoji
podle libosti svojí.
6. V kolíbě tobja v kútečku
ustelema postylečku
měkýma kožiňkama,
by ťa nehnětla sláma.

7. Bude-li sa ti stýskati,
budem veselú pískati
a na dudách zahráme
tak, jak nejlépe známe.
8. Známe i také šermovať,
obuchama sa obírat';
když sa ním otočíma,
pres bidlo preskočíma.
9. Jsúce však v tom presvědčení,
že ty nemáš zalíbení
v tom, což sa týká zbroje,
jsúce kníže pokoje.
10. Jiných ale dost radostí
tichých můžem tobja dosti
my veselí Valaši
učinit na salaši.
11. Ó, nemeškaj k nám prijíti
blažit' naše živobyti.
Žehnaj naše palúky,
pola, stáda a lúky.
12. Ale prosíme ťa taky,
bys nás chudičké sprostáky
po smrti vzal do raje,
kdež věčná hudba hraje.

II.

1. Pásli stádo Valaši
pri betlémském salaši.
Anjel sa jim ukázal,
do Betléma jít' kázal.
2. Oni sa ho ulekli,
až na kolena klekli.
Pýtat' sa ho nesměli,
co by tam dělat měli.

3. On pak tomu rozumjal
a takto jim povědal:
Nebojte sa, Valaši,
Nic vás zlého nestraší.
4. Radostnú vám novinu
zvěstuju v tú hodinu,
že sa vám narodil váš
Spasitel a Mesiáš.
5. V chlévě to božské plémě
náleznete v Betlémě,
v jesličkách uložené
od Matičky na seně.
6. Tam mu poklonu vzdejte
a s vroucností líbejte,
padnúce pred jesličky,
ručičky a nožičky.
7. Na výsosti anděli
Sláva buď Bohu pěli
a mezi lidma všemi
svatý pokoj na zemi.
8. Po tom rajském zjevení
dle jeho nařízení
do Betléma se brali
a děťátko hledali.
9. Když do chléva vkročili,
dary své předložili
Králi svému malému,
z Panny narozenému.
10. Starý Bača kozlátka
a Mikula jehňátko
daroval Jezulátku,
Marta smetany látku.
11. Ondra dvě holubičky,
líbaje mu nožičky,
predložil a sladkého
hrudu masla nového.

12. Jura hrál na skrypčice
tak, jakž umjal najvíce
a Kuba na své dudy
dudal vesele tudy.
13. Když tak robja poctili,
zasí sa poklonili
a všickni sa rozešli
a na salaš odešli.

III.

Stará z sedmnáctého století ode mne něco poopravená.

- Bača.
1. Čúvaj, Ondráši,
cosi nás straší
nad horú
v tom nočním času.
Proběhni s chasú
oboru.
 2. Nech straší co chce,
zajímaj ovce,
žeň domu;
by sa zehnaly,
nešmakovaly
někomu.
- Hoňák.
3. Neboj se, brachu,
nění tu strachu
žádného.
Andílek s nebe
volá na tebe
jasného.
- Bača.
4. Věru sa bojím,
že sotvá stojím
od strachu.
pri té jasnosti
tam na výsosti,
můj brachu!

5. Hoňák.
Živému pri sa,
stůj a nekry sa,
poslechni.
Čuvaj, zpívá zas
a kývá na nás,
poklekni.
6. Anjel.
Pastýryčkové,
noviny nové
čuvajte
a honem cestú
k Betlému městu
spěchajte.
7. Tam sa dneska váš
pravý Mesiáš
narodil
z Panny prečisté,
jejž boží jistě
Duch zplodil.
8. V chlévě v Betlémě
to božské plémě
najdete,
v jeslech na seně
v sprostické pléně
zavitě.
9. Tam k tomu svému
Králi malému
chvátajte
a jej s vroucností
v srdce sprostosti
vítajte.
10. Bača.
Když tomu tak je,
podme, bratrové,
tam k němu,
jen spěšným krokem
a bystrým skokem
k Betlému.

11. Drív ale, braši,
nech každý snáší
k oběti
dary malému
tomu božskému
dítěti.
12. Já mu jehňátko,
Bárta kozlátko
věnujem,
k tomu košíček
vonných jablíček
darujem.
13. Ján na koledu
podá mu medu
hrníček
sladiť kašičku
a pár v košíčku
hrdliček.
14. Mikeš žinčice
ze dvě láhvice
mu podá,
Marta čerstvého
másla sladkého
hrudu dá.
15. A keď juž máme
dary schystané
k oběti,
bystro chvátajme
a poctu vzdajme
dítěti.
16. Kopečkem dolu
všichni pospolu
chvátajme
a podle zvyku
zvučnú muziku
dělajme.

17. K jeslím kleknúce,
Tak svého Vůdce
vítajme:
Zdráv buď, náš Králi,
Jezusku malý,
zpívajme.

18. Vítaj, Panáčku,
lidstva miláčku,
ty jsi náš
nám zvěstovaný,
dávno žádaný
Mesiáš.

19. Kníže pokoje,
rač zprostit boje
vlast' našu,
ourodu dáti,
nám požehnati
salašu.

20. A pak konečně
tam, kdež ty věčně
prebýváš
a všichni svatí,
nech sa dostati,
Pane náš!

IV.

Částka valaské kantáty neznámého skladatele.
(Z první polovice minulého století, s mými přídávkami.)

1. Nuž, my sprostí pastuškové
do Betlema poďme,
potichu však postupujma,
děťátko nezbuďme.
Jedenkaždý pred ním klekni
a tak mu důvěrně rekni:
Vítaj, vítaj, Králi,
ó, Jezusku malý!

Seznam obrazových příloh:

- I. Hochvaldský vrchař.
- II. Hochvaldská vrchařka.
- III. Bača na ovčím salaši.
- IV. Bačúrka v letním stroji.
- V. Sprostá Valaška v zimním stroji.
- VI. Valach na salaši.
- VII. Valaška na kravském salaši.
- VIII. Plťář na Bečvě z Vsetínských hor.
- IX. Valach na trhu s faskami.
- X. Obchodní Valach s kadidlem a čertovým hovnem.
- XI. Fortač v svém ouřadě ozbrojený.
- XII. Vrchařka na mezříčském panství.





Fav. Jellas ad viv. del.
Hochwaldská Vrchárka.



Fav. Jellas Del.
Dáča na novějším salassji







*For. Jellas d.
Hlavu na drvo z Mr.
simplif for.*



*Walach na trhü z fastami.
F. G. d.*

